

Dr. Dominikas Bukantas

Juozas Žagrakalgs

Šis met sueina dvidešimt metų nuo mirties Dr. Dom. Bukanto, todėl šis kuklus jubiliejus davė progą prisiminti jo tauri asmenybę ir tuos darbus, kuriuos jis atliko lietuvi tautinio atgimimo dirvoje, daugiausia energijos paaukojęs ryt Aukštaitijos, Zaras krašte.

Bet kilimo Bukantas yra žemaitis, Viekšnių vals., Kegrių vnk., gimęs 1873 m. rugpjūčio 11 d. Vidurinė mokslų mokykla Šiaulių gimnazijoje, kuri baigė 1893 metais ir tais paais metais stojė Petrapilio universitetą, gamtos fakultetą. Bet šioje srityje pakeitė ir persikėlė į Charkovą, kur baigė medicinos fakultetą 1900 metais.

Gydytojo praktiką pradėjo Dusetų miestelyje, Zaras apskrityje. Išleistas 1903 met. persikelia į Ilukštę, dabar atitekusį Latvijai, 1904 m. mobilizuojamas Rusijos-Japonų kare. Išleistas grįžęs dar į Ilukštę, greit persikelia į Zarasus (1906 metų pavasarį).

Nuo to paties laiko iki pat savo mirties, 1919 m. sausio 19 d., su maža pertrauka, kai buvo mobilizuotas rusų Didžiojo karo, išgyveno ir dirbo Zaras mieste.

Norėdami geriau pažinti Dr. Dom. Bukanto darbo sąlygas, pirmą kartą tuometinė Zaras krašto tautiniu atžvilgiu padėtis.

Norėdami jokių abejojimų, kad Zaras krašto apylinkose iš seniau yra buvusios grynai lietuviškos. To krašto centras, — Zaras miestas, — jau yra žinomas šešioliktajame amžiuje. Asos ežero Didžiojo saloje jau 1530 m. buvo kurtas katalikų vienuolynas, o tos vietos artimosios apylinkose priklausė Vilniaus vyskupo dvarui. Krašto lietuviškumą liudija tai, kad senesnioji karta, kilusi maždaug iš vidurio praeitojo amžiaus, dar mokėjo gerai lietuviškai kalbėti. Jaunesnieji labiau pamiršo savo tėvų kalbą, ir šiek tiek tikros kalbinės salos, jau prisisunkusios lenkiškos kultūros dvasios, sklidusios pradžioje iš dvarų centrų, o vėliau iš dalies palaikomos ir kai kurių nutautusių lietuvių kunigų.

Šio dirbtinio sulenkėjimo gyvais liudytojais gali būti ir dabartinės kalbos skirtumo ribos, kurios yra gana griežtos: Smalvų valsčius, prasiėdęs nuo paties Zaras miesto, yra daugiausia sulenkėjęs, o gretimas jam Salako valsčius yra grynai lietuviškas; ten žmonės ne tik len-

kiškai nemoka, bet mažai ir rusiškai supranta. Toliau, šiek tiek daugiau pasitaiko lenkiškai kalbančios imbrado vals uje, kuris ribojasi su grynai lietuviška sritimi — Duset valsiumi. Ir taip tokiais siterpimais, išsiskiriančiomis salaitimis, prasikiša sulenkėjusios sritys. Imant papapijomis, daugiausia nutautėjimo ir buvo Zaras papapijoje; po jos eina Imbrado papapija. Daugiau sulenkėjusi papapija Zaras krašte ir nebuvo.

Pats Zaras miestas, aišku, buvo didelėje takoje lenkų kultūros. O be to, tiek mieste, tiek jo apylinkėse jau buvo nemažai prikurdinta rusų kolonistų, kurių didžiausią dalį sudarė sentikiai. Pravoslavų nedaug tebuvo, o dabar ir tie patys baigia išnykti. Jų šeimynos dabar vos dešimtimis skaitomos. Bet 1906 metais, kai Zaras tik atsikėlė Dr. Bukantas, Zaras miesto gyventojai tikybomis šitaip skirstėsi: katalikų 1422, izraelitų — 4552, sentikų — 465, pravoslavų — 453, edinovieryų — 81, liuteronų — 26, mahometonų — 37 ir karajimų — 1.

Tuo būdu tautiniu atžvilgiu lietuvius supėjo ir slėgė lenkų kultūros takai pasidavę zarasiečiams, o doriniu atžvilgiu lietuviams katalikams pavojai kilo iš rusų kolonistų, kurie atsineštuosius savo krašto neigiamus papročius palaikė ir toliau, duodami vietiniams gyventojams papiktinamus pavyzdžius. Šiuos abu pavojus Dr. Bukantas aiškiai matė, užtat jis iš pat pirmą dieną stovėjo kovą su dviem srovėmis: tautine lenkų ir religiška dorovine rusų. Ir tos abi srovės buvo užliejusios ano meto viešąsias institucijas — visas administracines aparatas ir mokyklos buvo rusų, o bažnyčia, — turėdama galvoje pačią Zaras, — lenkų kultūros žmonėms takoje. O patys lietuviai, nebūdami dargi organizuoti, neturėjo jokio atamos taško savo tautinėms aspiracijoms paremti.

Tad Bukanto veikla buvo nukreipta keliomis linkėmis — Bažnyčiai, draugijoms, mokykloms ir pavienius asmenis.

Prieš pereidamas prie pačios Dr. Bukanto veiklos, noriu nurodyti šiuos tokius pragiedrūlius, prasiskverbėjusius pro ano meto sivyrausią tradicijų rėmus, kurie dengė Zaras apylinkėje lietuvišką dvasį — būtent: 1907 m. lapkričio 14 d. vyko Zaras dekanato kunigų konferencija. Yra užsilikęs tos konferencijos protokolas, surašytas lietuviškai tuometinio Duset vikaro Kun. Leono Špokevičiaus. Konferencijoje dalyvavo Kun. J. Žilinskas, Zaras dekanato dekanas, Kun. Antanas Bakys, Antazavskėlebonas, Kun. K. Staniulis, Aleksandravilskėlebonas, Kun. K. Tamoševičius, Smalvėlebonas, Kun. Špakauskas, Dekanato administratorius, Kun. K. Kiršinskas, Daugailis administratorius, Kun. Jonas Rimkėnas, Kazitiškio administratorius, Kun. P. Klimas, Salako vikaras, Kun. I. Deveikis, Zaras vikaras ir dar Imbrado ir Vajesiškio administratoriai.

Šioje konferencijoje buvo svarstoma dvejopa programa: vyskupo patiekta ir pačios konferencijos dalyviams iškelti klausimai. Šioje antroje dalyje randame posmą, liečiantį mums rūpimą klausimą — būtent: „Za-

ras dekanijoj yra keletas mišri parapij , kuriose drauge su baltgudžiais gyvena ir lietuviai. T parapij klebonai nesir pina pasakyti pamoksl bent retkar iais ir lietuvi kalba. Susi važiavusieji nutar , kad patys kunigai pasir pint š dalyk sutvarkyti, o nelaukt kolei žmon s, iš šalies kurstomi, prad s reikalauti savo teisi “

Lengva suprasti, kad iš t mišri j parapij , kuriose „gyvena ir baltgudži “, buvo kaip tik pirmoje eil je Zaras parapija. Šitas nutarimas domus dviem atžvilgiais. Vis pirma iš jo matome, kad jau vietin dvasin vyresnyb pajuto Dr. Bukanto veikl , kuris iš pat pirm j dien , tik atvyk s Zarasus, tuojau prad jo raginti lietuvius parapijie ius prašyti vyskup , kad vest Zaras bažny ioje lietuviškus nuolatinius pamokslus, leist lietuviškai giedoti, lietuviškai kalb ti rožan i ir gegužines pamaldas. D l to nutarime ir pasakyta: „O nelaukt , kolei žmon s, iš šalies kurstomi, prad s reikalauti savo teisi “, nes iš tikr j tas „iš šalies kurstymas buvo jau prasid j s“. O antra, iš to matyti, kad patys kunigai jau buvo susir pin lietuvi tautiniais reikalais bažny iose. Iš sumin t pavardži matyti, kad dauguma kunig buvo tikri lietuviai ir lietuviškos orientacijos žmon s, d l to jie ir gal jo, nuoširdžiai susir pin savo tautie i teis mis bažny ioje, šitaip nutarti. Bet iš kitos pus s, j šis žingsnis buvo gana dr sus, jeigu tur sime galvoje, kad toje konferencijoje dalyvavo ir pats dekanas Kun. J. Žilinskas, kilimo lietuvis rokiškietis, bet aiškiai prisim s lenkišk kult r ir jos tradicijas. Reik jo nutarti prieš dekanos nusistatym .

Šitoje vietoje šiandien mums kils klausimas, ar netur jo tiesiogin s takos tokiam nutarimui pats Dr. Bukantas. Šitam rodyti davini neturime, bet manyti labai galima. Bukantas iš viso su kunigais, o ypa iai su lietuviais, palaik artimus santykius, su jais bendravo, per juos steng si veikti kaimo žmones, tad visai galimas dalykas, kad jis pasisteng paveikti kai kuriuos kunigus, kad jie konferencijoje iškelt lietuvi bažnytinius reikalus.

Kad šios konferencijos dalyviai buvo susir pin lietuvi tautiniais reikalais, rodo jos nutarimas ir d l „Saul s“ draugijos par mimo. „Kiekvienas kunigas turi prisid ti prie „Saul s“ draugijos, r pintis kurti savo parapijoje „Saul s“ skyrius, rinkti pinigus k rimui katalikišk mokykl . Save dekan prašome, kad „Saul s“ draugijos metinius mokes ius rinkt iš kunig per dekanijos lankym . Turime vilt , kad „Saul s“ steigti kursai, priruošimui mokytoj lietuvi katalikiškoms mokykloms duos mokytojus gerus katalikus. D l to tai yra priederm kiekvieno kunigo paremti tuos kursus ir savo parapijonus prie to raginti“.

„Saul s“ draugija, iš jusi su aiškia lietuviška-katalikiška programa, rado šio krašto dvasinink pritarim . Bet faktiškai, kiek tai lie ia pa i Zaras parapij , pamin tieji lietuviams palank s kunig nutarimai, ži-

noma, nebuvo vykdomi paties klebono, nes jam jie buvo svetimi. Neužtenka sudaryti kur nuostat : jis reikia ir vykdyti, o vykdydamas priklauso nuo t žmoni , kuriems tas dalykas pavestas.

Tad šitokiose maždaug s lygose Dr. Bukantas rado Zarasus. Lietuviškai nusididėlis, tie patys neorganizuoti, mažai apsišvietę, be intelligent vadov , palyginti, neturtingai gyvenę d l sm ling , nederlingi lauk , rus ir sulenkę jusi gyventoj apsupti.

Pirmas Dr. Dom. Bukanto r pestis buvo sužadinti gyventojuose tautin s s mon s pajautim , parodyti lietuviams, kad jie yra skirtingi savo tautybe nuo lenk , kad lietuviu vadintis n ra žemas dalykas, — o jau po to prad jo juos organizuoti kovai d l savo teisi viešosiose institucijose, pirmoje eil je — bažny ioje.

Tam tikslui jis stengiasi visur užmegsti kontakt su kaimo žmonimis, ieško po vis apylink lietuvi gyventoj , su jais susipaž sta, pradeda priva iai bendrauti, ima jiems aiškinti reikal tur ti lietuviškas pamaldas Zaras bažny ioje.

Pareng s dirv pa iuose gyventojuose, surašydina prašym vyskupui, kad vest Zaras bažny ioje kas šventadienis papildomas lietuviškas pamaldas su lietuviškais pamokslais, lietuviškomis giesm mis. Toki prašym parašo bent trejet ir tuo parodo savo didel pasiryžim . Toks lietuvi atkaklumas sudomina ir vyskupijos kurij . ia pradeda r pintis šio reikalo pertvarkymu. Aišku, pati kurija vietos s lyg nežino, žinias renka per dekan (Vysk. Cirtauto 1911.IX.14 d. raštas Zaras dekanui), o dekanas, b damas nepalankus lietuvi tautin ms aspiracijoms, negal jo pasakyti ir palankios nuomon s.

Bet pirmieji nepasisekimai Dr. Dom. Bukanto neatšaldo. Jo ramus ir pastovus b das, užgr dintas charakteris ir gimta savyb siekti užsi- br žt tiksl be atvangos, kol bus pasiekta, padaro tai, kad jis pralaužia pirmuosius ledus. Matydamas, jog privatinis veikimas bažnytin s vyresnyb s ne tikana, kad lietuvi siekimai yra teisingi, jis ima plunksn ir išeina atvir kov d l lietuvi teisi bažny iose. Vietos randa tuometin s „Vilties“ skiltyse.

Pirma pareikštiems teigimams paremti, kad Bukantas mat dvejoj pavoj lietuviams katalikams, pacituosiu jo por straipsni iš „Vilties“.

„Gyvendamas Ežer nuose kelet met , aš pat mijau dom apsireiškim Ežer n apylink s gyventoj tarpe: susiartinim vietini katalik su sentikiais. Katalik s mergait s prad jo tek ti už sentiki . Žinau tris tokius atsitikimus ir vien , kur katalikas ved sentik . Sentikiai yra savo tikybos fanatikai ir neduoda vaik krikštyti katalikais. Neteko taip pat pažinti n vieno sentikio, kurs vesdamas katalik moter b t apsikrikštij s kataliku. Ežer n apylink j gyvena daug sentiki ir vietiniams katalikams reikia bendrauti su jais, kaipo kaimynais. Ypa iai jaunimas, m -

giantis pasilinksminimus, nevengia svetimos draugijos; pav., uoliai dalyvauja mišrioje vakaruškoje. Jis atsiduria ir vietiniai katalikai, ir sentikiai ir miestiečiai. Šitie, pažinę visas miestų gudrybes ir padugnes, turi kuo pasirodyti prieš sodiečius. Laisvės nevaržo jį joks padorumas. Tokiose sąlygose susiartina jaunimas ir jokie giminių bandymai nebeišgali perskirti porų. Girdėjau ne kartą degutiški skundus, kad toli jiems bažnyčia: vaikams ji ištvirkė, nebebij Dievo. Taip, tatau taip. Bet naivūs sodiečiai neišmano, kad miestelėnams bažnyčia labai arti, net bažnyčios durys tik naktį uždaromos, o ištvirkimas mieste didesnis, kaip pas juos. Jiems dar neaišku, jog negana, kad stovėti bažnyčia, kad kunigų vietos būtų užimtose; reikia, kad duotųsi gyvenime vykinti tai, ką skelbia bažnyčia; reikia visuomenės, kur prigytų bažnyčios skelbiamasis mokslas; reikia, kad to mokslo skelbimui dalyvautų žmonės gyvenime. To dalyko ir trūksta „Ežerėnų padangėje“. Ar daug jį yra krikščioniškų draugijų, kaip va: „Saulės“, „Blaivybės“ ir kitų draugijų skyriai ...“ („Viltis“, 1912 m. spalio 12 d. Nr. 128).

Ir toliau straipsnis baigdamas nurodymu konkrečiai faktai: kad kunigo nelankoma Bachmat mokykla, kad atkeltas naujas vikaras, nemokantis lietuvių kalbos, o Kat. Bažnyčia visiems turinti būti lygi, taip lenkams, taip ir lietuviams. Jis Bukantas parodė savo vispusišką rėmimą tiek tautiniams lietuvių reikalams, tiek religiniams bei doriniams. Jis laiko, jog religijos mokslas nėra toks menkas dalykas, kad jį galėtų suprasti vaikučiai, nemokantys svetimos kalbos, kuria jis mokomas pirmą kartą tik jimo ties. Tik gimtoji kalba, siekianti pačias sielos gelmes, galinti būti tinkama priemonė prabilti vaiko vidų. Dr. Bukanto žodis buvo atviras ir nuoširdus, bet ne visai suprantas. Dėl to jis buvo skystas gubernatoriui, kad kiršinys lietuvius prieš rusus. Jam teko aiškintis, nes jis Zarasuose buvo miesto gydytojas, ligoninės vedėjas, kalėjimo gydytojas — taigi, valstybės tarnautojas. Bet nukentėti Bukantui dėl to neprisėjo, nes rusų administracija suprato, kad tai daugiau yra sulenkę jį intrigos, bet vis dėlto spėjo jį dėti tokiu būdu į reikiamo spaudoje.

Bukanto pastangos vesti Zarasų bažnyčioje lietuviškas pamaldas savo tikslą pasiekė. 1912 m. spalio 27 d. buvo išleistas vyskupo Cirtauto dekretas, kuriuo vedamos nuolatinės papildomosios lietuviškos pamaldos: pamokslai, giedojimas, gegužinės pamaldos ir kt. Vadinasi, teisėtai lietuviškas pamaldas buvo iškovota, bet tos teisės gyvendinimas dar susilaukė labai rimtų kliūčių — pradžioje, kol dar Zarasų klebonu buvo kun. J. Žilinskas, tai jis pats nieko nedarė, kad būtų šis vyskupo sakymas vykdytas, o jam išvykus ir atkeltus lietuvius klebonus, lenkiškai nusistatę parapijiečiai visokiomis priemonėmis trukdė lietuviškias pamaldas. Smulkiau ties tuo dalyku jis nesustosiu, nes kai kas iš tikrovės būtų dar aprašyta kaip tik iš jusioje Dr. Bukanto monografijoje, bet čia tik paskelb-

siu vien Bukanto laišk , niekur spaudoje dar nepagarsint , kuris charakterizuoja, jog Dr. Bukantas ir privatiniu b du palaik kontakt su vyskupais, r pindamasis lietuvi teis mis.

„J s Ekscelencija, Dvasiškasis Vadove.

Tik damas, jog Katalik Bažny ia yra šventa, jau iuosi užgautas tos tiesos paniekinimu, kur parod Ežer n parapijonys, darydami skandalus savo bažny ioje 1913 metais. Kokie tai buvo skandalai, išaiškinti gali buvusiojo Ežer n Klebono Kun. J. Liasauskio raportai. Katalik Bažny ios gyvenimas lietuvi krašte tapo sudrumstas politiškiosios srov s, sibrovusios Katalik Bažny ion lenk tautiškiosios demokratijos pavidale. Perkent jusi daug katastrof laiko b gyje, lenk tauta pajuto, jog su lietuviiais j riša vien tik Katalik Bažny ia. Bet kadangi ta katalik broliškoji vienyb neduoda teis s lenkams pavergti lietuvius, tad išsivyst b tinas reikalas pakeisti „Katolicki Kościol“ žodžiais „Polski Katolicki Kościol“ ir toliau paprastu „Polski Kościol“. „Sprawa Kościola Katolickiego“ sukvailint žmoni akyse reikalauja, idant „katolik“ b t „polak“; a kto ne polak, ten nie katolik, poganin. Tokiu b du lenk tautiškoji demokratija, siaurindama Katalik Bažny ios vertyb , stengiasi išnaudoti K. B. autoritet ir gali savo politiniams tikslams pasiekti: ištautinti lietuvius, latvius ir t.t., idant fiziškai sustiprint savo taut . Bet, nelaim , ištautinimas savo šaknyse jau turi demoralizacijos pradži . Jeigu lenk tautiškiosios demokratijos priešakyje stov t tikri K. B. s n s, ne siauri trumparegiai politikai, kuriems „sprawa narodowa“ turi absoliut vertyb ir stovi aukš iau, kaip K. B. reikalai, tad neb t vyk nei Vilniuje, nei Vilniaus vyskupijoje an vis bjauri atsitikim , kurie tik teršia K. B. garb , nei panaši juos atsitikim Žemai i vyskupijoje. Blogas pavyzdys greit patraukia prie sav s. Pasikartoj Ežer n bažny ioje skandalai yra sekimas Vilniaus pavyzdži . Obalsis „parafija tego niechce i niedopusci“ tapo demokratišku principu, kuris leido kelti skandalus Ežer n bažny ioje. Tas principas — lenk obalsis — gavo aprobat pas Vyskupijos administracij , nors taikinamas buvo ne K. B. naudon. D l to principo buvo permaintyta pamald tvarka Ežer n bažny ioje, d l to pat principo išbruktas Kleb. Kun. J. Liasauskis; d l to pat principo prie naujo klebono pažad ta, jog lietuviai negiedos bažny ioje; d l to pat principo skandal pravadirius W. v l gieda suplikacijas vietoje kunigo prie altoriaus; d l to pat principo vengiama bažny ioje po lenkiškojo pamokslo lietuviškai atkartoti pranešimus apie atlaidus, vigilijas ir t.t.; d l to pat principo „Saul s“ draugijos skyrius gudriai, bet keistu (nes tai Klebono darbas) b du tapo išvartytas iš bažnytini nam . Rodosi, jog parapijos valiai pildyti, sutinkant su obalsiu „parafija tego niechce i niedopusci“, ir pastatytas naujasai klebonas. B t nebloga, kad tokia taktika nežemint K. B. garb s, neniekint K. B. autoriteto, ramint iškrikusi parapij K.

B. dvasioje ir neduot blogo pavyzdžio lietuviams, jog reikia skandalus kelti, norint pasiekti ko nors.

Artinasi rekolekcij laikas, kuomet Ežer n bažny ion iš apylinki parapij susirenka dauguma lietuvi , kuri dvasiškajai naudai reikalingi ir skaitymai ir pamokslai lietuvi kalba. Žinant, jog dabartinis klebonas taikinasi prie obalsio „parafija tego niechce i niedopusci“, jog jam r pi net susiaurinti lietuvi (Be kitko, tai patvirtina faktas, kad nesakyta pamokslo Vis Švent j dien , nors tuomet bažny ioje buvo visi trys kunigai), sunku sulaukti, kad jis patarnaut šiame atvejuje didžiumai lietuvi , taip pat kaip mažumai lenk , nes apie rekolekcijas n ra sakymo A. A. Vyskupo Cirtauto rašte 1912 m. spalio 27 d. Gali atsitikti, jog lietuviai, išmokyti blogo pavyzdžio kelti skandalus bažny ioje ir š kart b - dami daugumoje, trukdys lenkiškuosius skaitymus, jeigu iš anksto nebus jiems pranešta apie lietuviškuosius. Ištikus reikalui, galiu komentuoti savo laišk , t. y detališkiau išd styti savo supratim apie vykusius 1913—1914 m. faktus Ežer n parapijoj.

Paklusnus K. B. tarnas Dom. Bukantas“.

Laiškas kiek sutrumpintas.

Iš šio laiško matome, jog Dr. Bukantas akivaizdoje nauj Bažny ios reikal , besiantinant rekolekcijoms, iš anksto r pinasi, kad nenukent t parapijie i dvasiniai reikalai tiek lietuvi , tiek lenk , nes pavartotos savarankiškos priemon s demoralizuojan iai veikia pa ius parapijie ius.

Kovos sunkum labiau suprasime, jeigu atsiminsime, kad pradžioje Bukantas tebuvo vienintelis Zarasuose susiprat s lietuvis inteligentas, be joki pad j j . Tik v liau, 1910 m., atvažiavo adv. Ant. Tum nas, kuris talkino Dr. Bukantui. Bet iniciatyva bet kokiems darbams pirmiausia išeidavusi iš paties Dr. Bukanto. O priešingas lietuvybei elementas buvo gana stiprus ir nepaprastai veiklus. Kaimo žmon s tur jo dvaruose sau vadus, su kuriais buvo susigyven , jais pasitik jo ir buvo jiems gana paklusn s. Jie buvo tam tikru b du organizuoti, susiklaus ir nuolatos raginami dirbti d l „aukštesn s kult ros“.

Antra Dr. Dom. Bukanto darbo kryptis buvo burti lietuvius draugijas. Tam tikslui steigtas „Saul s“ draugijos skyrius. Šio skyriaus pirmasis uždavinys buvo s moninti ir šviesti vietinius kaimo gyventojus, o v liau, susidarius s lygoms, steigti ir išlaikyti lietuviškas mokyklas. Pirmajam uždaviniui siekti skyrius tur jo skaitykl , kuri knygomis ir laikraš iais apr pindavo pats Bukantas, o antra — buvo daromi beveik kas m nes susirinkimai su paskaitomis, pokalbiais lietuviams r pimais klausimais.

S kmingesniam skyriaus veikimui išpl sti Dr. Bukantas drauge su adv. Tum nu ir Kalinskaite nupirko labai patogioje vietoje mieste žem s sklyp , kuriame reng si pastatyti namus, kad jame gal t tilpti lietuviška

skaitykla, sal susi jimams, patalpos mokyklai. Prieš tai šitame sklype irgi stov jo seni namai — tuose namuose buvo smukl . Sako, Dr. Bukant labiau paskatino nupirkti šituos namus ir ta aplinkyb , kad jis nor jo panaikinti netoli bažny ios esan i smukl , kur žmon s paprastai prageria savo turt , sveikat , doroviškai puola ir t.t. Žmogaus k no ir dvasios sveikata jam lygiai r p jo.

Nors Did. karas naujus namus pastatyti sutrukd , bet kai išaušo Lietuvai nepriklausomo gyvenimo pavasaris, 1918/19 moksl. metais, „Saul s ‘ draugijos skyrius vis d lto steig lietuvi vidurin mokykl , kuri dar ir šandie Zarasuose egzistuoja, bet jau kaip valstybin Prof. Kaz. B gos Gimnazija. Dr. Bukanto pastangos ir ia dav s kmingus vaisius. Gr ž s po karo Zarasus, buvo nepaprastai užsi m s savo tiesioginiu gydytojo darbu: reik jo iš nieko organizuoti lignon , važin ti po visos apskrities kaimus gelb ti žmoni iš siau ian ios epidemijos, bet vis d lto jis rado laiko ir viduriniajai mokyklai organizuoti, ir net pats važin jo per kaimus, verbuodamas moksleivius naujai steigiamajai mokyklai. Visu užsidegimu atsid jo tam darbui. Tai buvo jo ilgametis siekimas — tur ti Zarasuose lietuvišk mokykl , nutautusiame kampelyje pastatyti tautinio atgimimo šventov , iš kurios sklist susipratimo ir atsinaujinimo šviesos spinduliai.

Skaitant vienur kitur apie Dr. Bukant , gali susidaryti sp dis, kad jis tebuvo vieno, siauro kampelio tylus darbininkas, o ne koks nors plataus masto visuomen s veik jas. Iš dalies taip, o iš dalies ir ne. Viena yra tikra, kad jis vis savo energij buvo sukaup s Zaras kraštui atlievinti. Bet tai nebuvo jo akira io siaurumas, o tik savo priedermi tinkamas vertinimas. Nor jo dirbti ten, kur jo darbas buvo vaisingas ir reikalingesnis. Šitai patvirtina ta aplinkyb , jog jis, tur damas tikr davin i b ti išrinktas Valstyb s D m , laisva valia savo kandidat r atsi m , ir jo vietoje buvo išrinktas Martynas Y as. Kai jam buvo padaryta priekaišt , kod l jis atsisak eiti D m , tai „Liet. Žiniose“ šitai pasiaiškino: „Aš atsi miau savo kandidat r D mos atstovus d l daugelio priežas i , kurias išd s iau gerb. rinkikams. Jie labai gerai mane suprato ir atleido nuo kandidat ros. Tuo tarpu aš niekam nebuvau pažad j s nei žodžiu, nei raštu, kad aš eisiu D mon ir b siu tenai tas ir tas. Visiems sakiau, kad aš nenoriu eiti D mon, bet mane kauniškiai stumia atsargai, jeigu neatsirast tinkamesni žmoni . Aš ir buvau pasiryž s eiti D mon, reikalui ištikus. Bet kadangi absoliutine bals dauguma buvo pažym ti 4 kandidatai, t. y. daugiau, negu reik jo, ir kadangi man galutinai paaišk jo, jog D moje aš nieko ne veiksiu, tod l aš, nors ir v lai, tup jau paklausyti savo s žin s balso: ver iau darbuotis t vyn je, negu b ti stovyla aukštoje vietoje. T vyn s reikalai man labiau suprantami ir brangesni, negu tautie i atskir kuop reikalavimai. Turiu dar pasa-

kyti, jog niekas man ne kalbin jo, nei patarim nedavin jo, kad aš atsi-saky iau nuo kandidat ros“.

ia ypa iai jam charakteringas išsireiškimas — ver iau darbuotis t vyn je, negu b ti stovyła aukštoje vietoje. Šitai j charakterizuoja kaip tikt pareigos žmog , nesigainiojant jokios garb s, joki patogum . Jis suprato, kad kiekviename Lietuvos pakraštyj reikalingas yra susiprat s lietuvis ir kruopštus darbininkas. Bet jeigu b t reikalas, jis aukot si ir platesniam visuomeniniam darbui — „mane kauniškiai stumia atsargai ...“ Jis sutinka eiti atsarginiu. O kai ta atsarga nereikalinga, jis joki pretenzij nereiškia ir mielai užleidžia viet kitam.

Kai reikalas esti, jis nevengia dirbti ir kitur, aktyviai dalyvauja Lietuvi Mokslo Draugijoje Vilniuj, Vilniaus lietuvi ekonomin se organizacijose, Petrapilio lietuvi Seime, ia referuoja Lietuvos universiteto k rimo reikal , rengia projektus Lietuvos sveikatos reikal tvarkymui, remia lietuvišk spaud , j platina, bendradarbiauja ir t.t. Bet smulkiau apie tai kalb ti n ra šio pranešimo uždavinys.

Apib din s bendrais bruožais Dr. Bukant kaip visuomenink , lie-tuvyb s žadintoj ir uol lietuviškos kult ros darbinink , noriu dar pasa-kyti kelet žodži apie j kaip katalik . Iš profesijos medikas, studijav s net gamtos mokslus prieškarin je Rusijoje, bet vis savo gyve-nim buv s nuoširdus katalikas ir princip žmogus. Jis šituo nesiafišavo, nesiskelb , bet vis savo neperilg amži praleido katalikiškai gyvenda-mas, gražiausia šio žodžio prasme.

Žmogaus siela, anot Bukanto, t ra vienintel jo absoliutin vertyb , tod l visas m s d mesys turi b ti sukauptas dvasios gali ugdym . Tik jimo tiesos duoda krypt šiam ugdymui, nurodo gaires ir asmenyje Katalik Bažny ios vadovauja visam žmogaus dvasiniam gyvenimui.

Didžiausias tragizmas pasireiškia tada, kai žmogaus gyvenimas ir jo darbai atsiskiria nuo princip — kai jis vien išpaž sta, o kitaip elgiasi. Ir Bukantas toki suprast negal jo. „Sveiko proto lietuvis žino ir supranta, — sako jis, — jog tas t ra katalikas, kurs eina katalikyb s priedermes, Kata-lik Bažny ios nustatytas“. ia, kaip ir kovoje d l lietuvyb s, Dr. Dom. Bukantas nežinojo joki kompromis , joki nusileidim . Jeigu esi kata-likas, tai visur elkis katalikiškai, kiekvien savo žingsn derink prie kata-likyb s princip , niekur neužmiršk savo garbingo vardo.

Ir jis savo gyvenim derino su sitikinimais. Jo katalikiškumas reišk si religini priedermi vykdymu, artimo bes lygine meile, doru gyve-nimu ir dideliu veiklumu.

Kaip katalikas jis kiekvien šventadien išklausydamo šv. Miši , ei-davo gegužines, rožan ines ir kitas papildom sias pamaldas. Tur da-mas prog , ir šiokiadieniais iš ryto užsukdamo bažny i pasimelsti. Prie-jo lovos kabodavo rožan ius — matyt, Dr. Bukantas j ir namie kalb davo.

Toks jo pamaldumas atkreipe kai kieno akis, ir prad jo steb tis daktaro davatkiškumu, bet jis, žinoma, tai nekreip jokio d mesio. Šitas Bukanto religingumas buvo ne vien jaunatv je, kada dar daugumas idealistiškai nusiteikusi jaunuoli dažnai praktikuoja mald , bet jis t s si vis jo amži ; net b damas mobilizuotas per Did. kar ir gyvendamas Dorpate, lankydamo tenai esan i katalik bažny i . Ir mirties dien pri m Šv. Sakrament .

Bet tik jimas be ger darb yra mir s. Sitai Bukantas labai gerai žinojo ir tinkamai vertino. Jis tad savo kaip gydytojo priedermes ži r jo tikrai krikšioniškai — teikti artimui pagalb . Ir t pagalb teikdavo, neži r damas nei savo sveikatos, nei jokio pelno, nei nuovargio: kada tik reik davo, tada jis vykdavo pas ligon ir niekada neklausdavo, ar jam už tai bus užmok ta. Dažniausiai atvirkš iai pasakydavo: tamsta per daug moki, gal neturi, gal reikia pinig vaistams nusipirkti, o gal duonos pakankamai namie neturi ir p. Tie jo klausimai neb davo tušti, nes visiems tiems, kurie netur davo už k duonos, vaist nusipirkti, jis duodavo. Ne tik nepaimdavo už gydym , bet dargi savo prid davo, kad tik ligonis pasveikt , kad jo sveikata gr žt .

Ne visada j ir kviesti reik davo pas ligon : jis pats, sužinoj s kur sergant , užeidavo, apži r davo, patardavo. Pas vien pakviestas važiuodavo, o pakelyje pas kit nekviestas užsukdavo.

Tas nepaprastas Dr. Bukanto humaniškumas taip pla iai žinomas visame krašte, kad dar šiandien sutik s vietinis zarasietis tuojau pradeda pasakoti apie Bukant , kaip apie nepaprastai geros širdies ir gailesting gydytoj , vis vargš pagalbinink . Be jokios atodairos jis vykd krikšionišk j artimo meil .

Pats sau iš gyvenimo labai mažai tereikalavo. Jo visa aplinka buvo kukli, paprastut . Joki bali nem go, joki iškilmi . Už jusiam sve iui parengdavo kukl stal , dažniausiai su arbata apseidavo, o tik retkar iais kada vyno duodavo. Nebuvo prabangos nei balduose, nei induose, nei apsirengime. Ir apskritai savo išore per daug nesir pindavo.

Bet užtat vis energij sukaupdavo darb . Katalikyb yra veiklos religija. Katalikas negali apsiriboti vien savimi, bet turi eiti visuomen ir tenai s ti ger s kl . Ir Bukantas, nepaprastai užimtas savo tiesioginiu darbu, rasdavo laiko visuomeniniam veikimui. Jo kurtos ir palaikomos, kaip min ta, „Saul s“, Šv. Kazimiero, „Darbo“ draugija. Jis randa laiko organizuoti lietuvi vaiku ius, dalyvauti j pramogose. Jam užtenka laiko eiti per parapij ir raginti parapijie ius uoliai lankyti bažny i , mokyti bažnytinio giedojimo, jis r pinasi iškilmingais vyskup sutiki mais. Jis renka folklorin medžiag ir j siun ia Višinskiui, Lietuvi Mokslo Draugijai. Jis tyrin ja vietinius gyventojus antropologiniu atžvilgiu, rašo mokslinio pob džio straipsnius, dalyvauja Vilniaus lietuvi

švietimo staigose ir t.t. Apie Bukant pasakoja, kad jis niekada laiko netur dav s ir vis d lto visur b dav s. Bet užtat visada skub dav s. Kur pakviestas sve ius — užeidavo, bet iki galo neišb davo. Jis, kaip iš aukl tas inteligentas, nenor davo sudaryti paž stamiems nemalonumo, j prašym išklausydavo, bet žinodamas savo pareigas ir v l išskub davo.

Artimo meil , gailėstingumas, pavyzdingas gyvenimas ir darbštumas labai harmoningai derinosi su krikš ioniško gyvenimo idealu. O jis troško, kad visi kiti prisiimt t krikš ionyb , kuri viena tegalinti žmonij išvesti šviesesn rytoj .

„Žmonija pagrimzdo materializme ir egoizme, — rašo jis „Rygos Gar-se“ (1917 m. Nr. 52), — ji nebepaj gia aukš iau pakelti nei savo galvos, nei aki , nei min i . Jei idealizmas imt virš žmonijoj, tai karo visai neb t ... Tad reikia naujais pamatais išaukl ti žmonij , kad jinai tapt tikra, geros valios pasaulio šeiminink ... Svarbiausias jos pagrindas — altruizmas. Bet altruistais tegali b ti ta žmonijos dalis, kuri jau yra atradusi ir supratusi absoliutin vertyb , tai yra turi tik jim Diev “.

Taigi, Dr. Bukanto paži ra visuomen yra visiškai aiški ir ji nat - raliai išplaukia iš jo paties pasaul ži ros, iš jo kasdienini darb ir viso visuomeninio veikimo. Savo akimis mat s visas karo baisenybes ir apkasuose mirštan i j kan ias, jis negal jo b ti abejingas ir tai didelei žmonijos nelaimėi — karo siaubui, kuris išsiverž s iš imperialist ir karo pramon s kapitalist galv naikina visas rami gyventoj sukurtas vertybes ir skina jaun , paj giaus i vyr gyvybes. Išsigelb jim iš tos nelaim s jis mato tik krikš ioniškame žmonijos peraukl jime. Bet jeigu jis b t sulauk s ši dien , tai b t daug daugiau nusivyl s matydamas, kaip tos pa ios krikš ioniškos tautos yra virtusios naujais karo aren židiniaiis, ir tai vyko tod l, kad mes šiandie labai nedaug beturime tvirt katalikišk asmenybi , kurios sugeb t išsilaikyti reikiamoje katalikiško gyvenimo aukštumoje.

D l to šiandie ir lietuviams katalikams šviesi Dr. Dom. Bukanto asmenyb gali b ti tiesiu kelrodžiu princip aiškumo, nuoširdaus religingumo, visuomeninio veiklumo, artimo meil s vykdymo ir didžio darbštumo.

LITERAT RA

1. Vaižgantas, Raštai. XIV t., 49—74 pusl., Kaunas, 1929 m.
2. Lietuviškoji Enciklopedija, IV t., 1002 pusl., Kaunas, 1936 m.
3. Juozas Žagrakalys, Dr. Domininkas Bukantas, monografija, Zarasai, 1939 m.
4. Pranas Gipiškis, Zaras kraštas, Zarasai, 1936 m.
5. Al. Matek nas, Dr. Dom. Bukantas, Vairas, 1934 m. Nr. 3, Kaunas.
6. Zaras kraštas, 1933 m. Nr. 4, 1939 m. Nr. 11, 12, 13, Zarasai.
7. XX Amžius, 1938 m. Nr. 225, Kaunas.
8. Lietuvos Žinios, 1938 m. Nr. 227, Kaunas.

9. Naujoji Romuva, 1938 m. Nr. 42, Kaunas.
10. Draugija, 1939 m. Nr. 1, Kaunas.
11. Medicina, 1939 m. Nr. 2, Kaunas.
12. Viltis, 1912 m. Nr. 97, 103, 128, 136 ir 141, Vilnius.
13. Dr. Dom. Bukanto testamentas, 1916 m., Dorpatas.
14. Dr. Bukanto laišakai Povilui Višinskiui!, 1901—1903 m. (Vaizganto muziejuje).
15. Vyskupo Pranciškaus Kareviiaus 1915 m. birželio 3 d. rašto, rašyto Zaras klebonui, nuorašas.
16. Zarasie i susirinkimo, vykusio 1919 m. rugsio 10 d. gimnazijos reikalų protokolas.
17. Grup s zarasie i skundo R. K. Rusijoje Metropolitui nuorašas, 1913 m.
18. Metropolito kanceliarijos 1913 m. rugsio 28 d. rašto Nr. 4057 nuorašas.
19. Žemai i Vyskupo 1913 m. rugpiio 31 d. rašto Nr. 4057 nuorašas.
20. Lietuvi Apšvietimo Draugijos „Saul s“ 1918 m. geguž s 20 d. rašto nuorašas.
21. „Saul s“ Draugijos Zaras skyriaus pirmininko adv. Antano Tumo paaiškinimo- Centro Valdybai nuorašas, 1914 m.
22. Grup s zarasie i prašymo Liet. kinink Draugijos Valdybai Vilniuje nuorašas, 1918 m.
23. Fomos Gardejevo 1912 m. lapkriio 21 d. skundo Kauno Gubernatoriui nuorašas.
24. Kauno gubernat ros kanceliarijos 1914 m. gruodžio 17 d. rašto nuorašas.
25. Kauno gubernat ros sveikatos reikal inspektorius 1912 m. gruodžio 5 d. ir 1913 m. sausio 10 d. rašt nuorašai.
26. Kauno gubernat ros kanceliarijos 1914 m. kovo 5 d. rašto nuorašas.
27. Dr. Dom. Bukanto laiško, rašyto vysk. Pranciškui Karevi iui, nuorašas (data nežinoma).
28. Dr. Dom. Bukanto padaryti pasižym jmai apie vykius Zaras bažnyioje 1915 m. geguž s 27 d.
29. Zaras dekanato kunig suvažiavimo protokolas, 1907 m.
30. Zarasie i susirinkimo, vykusio 1918 m. rugsio 15 d., parapijinio komiteto reikalų protokolas.
31. Kurjer Litewski, 1912 m. Nr. 272, 283, 1913 m. Nr. 19, 1915 m. Nr. 166.
32. A. Ruseckas, Gorod Novoaleksandrovsk, 1907 m., Kaunas.